

Пастоцук Г.Д.

Хмельницький національний університет

ЧИННИКИ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ З НЕПОВНИМИ СІМ'ЯМИ

У статті розглянуті особистісно-орієнтовані чинники, що сприяють формуванню професійно значущих особистісних якостей і характеристик, що зумовлюють формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями. Необхідною передумовою розвитку майбутнього фахівця-психолога у вищому навчальному закладі є формування та розвиток творчого потенціалу, критичності та гнучкості мислення, професійної компетентності, професійно значущих якостей та навиків, які забезпечуватимуть результативність у професійній взаємодії психолога-практика із членами неповних сімей.

Обґрунтовано психолого-педагогічні шляхи та предметні умови, які моделюють «реальні ситуації» і забезпечують формування необхідних особистісних якостей та професійних навиків для ефективного формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності із членами неповних сімей, а саме: вдосконалення теоретичної підготовки студентів-психологів, зробивши акцент на прикладному характері одержаних знань; організація змісту навчання з опорою на використання активних методів; наближення процесу навчання до реальних умов праці; залучення майбутніх психологів до різного роду активної самостійної та психолого-просвітницької діяльності, поглиблення та закріплення здобутих знань шляхом самоорганізованості; включення студентства до співпраці з громадськими організаціями, службами у справах дітей для чіткішого уявлення проблем неповних сімей; розвиток та підсилення комплексу професійних і пізнавальних мотивів майбутніх психологів та стимулювання до трансформації навчальних мотивів у професійні. Тобто засвоєння знань не лише для здачі теоретичного матеріалу чи відпрацювання практичних занять, а для їх глибокого осмислення, розуміння їх фундаментального значення щодо подальшого професійного росту та ефективності у практиці.

Ключові слова: особистісні якості, чинники, психолого-педагогічні шляхи, компетенції, підготовка психологів.

Постановка проблеми. Науковий аналіз проблеми формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями у процесі фахової підготовки передбачає визначення чинників та шляхів, які сприятимуть та впливатимуть на ефективність процесу формування зазначеного виду готовності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наш час накопичено багато наукового матеріалу щодо вивчення питання професійної та особистісної підготовки психолога, що поєднані у єдину проблематику професійно-особистісного становлення та проектування, яка представлена у працях: проблеми підготовки практичного психолога в закладах освіти (В.Г. Панок, Н.Ф. Шевченко); створення моделі особистості та визначення характеристик діяльності фахівця-

психолога (Н.І. Повякель, Н.В. Чепелева); розвиток особистості психолога у процесі професійної підготовки (Ж.П. Вірна, О.Л. Подоланюк); формування професійно значущих якостей майбутніх психологів (О.М. Литвинчук, С.Д. Максименко, О.М. Пелех) та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення чинників та психолого-педагогічних шляхів, що сприятимуть підготовленості майбутнього психолога до роботи з неповними сім'ями у процесі навчання у вищій школі та професійного розвитку.

Виклад основного матеріалу. В останні роки все більшу увагу до себе привертає питання підготовки практичних психологів до діяльності в цілому та до розв'язання конкретно поставлених задач чи взаємодії з певною категоріальною гру-

пою людей. Проведений нами аналіз свідчить про те, що підготовка психолога-практика сучасними дослідниками розглядається як набуття майбутніми фахівцями професійної компетенції, яка включає в себе професійні знання, вміння, навички і здібності, а також розвиток особистісних якостей та формування творчого потенціалу особистості майбутнього спеціаліста.

Аналіз досліджень із даної проблематики засвідчив, що професійна діяльність вимагає від психолога глибини знань та розуміння з широкого кола питань. Дослідник І.П. Голосніченко [3] наголошує на важливості поєднання теоретичного навчання із практикою та вдосконалення процесу навчання шляхом підняття його на рівень академічної підготовки, що дає змогу психологічно налаштувати та методично підготувати студентів-психологів до майбутньої професійної діяльності.

На нашу думку, формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями не обмежується лише уміннями та знаннями, важливо сформуванню у студентів-психологів готовність і вмотивованість здійснювати свою професійну діяльність із даною категорією сімей. Проте під час навчання майбутніх психологів у вищих навчальних закладах (ВНЗ) на недостатньому рівні формується готовність майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями. Поясненням такої ситуації є те, що в результаті вивчення різноманітних психологічних дисциплін, виконання курсових і дипломних робіт, проходження різних видів практик студент отримує базові знання про роботу психолога в цілому, а формування професійної готовності до роботи з неповними сім'ями вимагає розвитку та вдосконалення в майбутнього психолога професійних компетенцій щодо взаємодії із кризовою категорією сімей (неповними), а саме: вміння підібрати відповідний психодіагностичний інструментарій, знання психологічних особливостей неповних сімей, володіння навиками просвітницько-консультативної та корекційно-розвиткової роботи із членами неповних сімей, що передбачає ефективність та результативність виконання його трудових функцій у професійній діяльності. Складність такої взаємодії полягає в тому, що, крім засвоєння теоретичного матеріалу, набуття практичних навичок та вмінь, за період навчання у ВНЗ студенту-психологу потрібно здійснити величезну роботу з оволодіння соціальними компетенціями та становлення власної особистості. Тобто важливим є розвиток самої особистості, передстартова її

активація, включеність та усвідомленість значущості взаємодії з неповними сім'ями у процесі професійної діяльності.

Дослідники Л. Почебут, В. Чікер [8] вважають, що особистісними чинниками, які заважають досягненню успіху у справі, є перш за все недостатність «особистісного потенціалу», тобто відсутність необхідних якостей (низька мотивація, екстернальний локус контролю, нерішучість, емоційна нестабільність) та неконструктивні установки стосовно досягнень («страх успіху», невдач, нереалістичність цілей, уникнення ризику, перевага у структурі особистості, спрямованості на себе, а не на справу). Процес удосконалення підготовки майбутніх фахівців в умовах сучасної освіти досить складний і зумовлений багатьма чинниками. Одним із них є активація внутрішніх особистісних чинників, які зумовлюють високий зріст професійного життя і кар'єри в тому числі [2]. Відповідно, активація своїх мотиваційних, емоційно-вольових характеристик та усвідомлення і дотримання позитивних установок щодо взаємодії із членами неповних сімей є передумовами для професійного-особистісного зростання майбутнього спеціаліста і досягнення поставленої мети та результату.

Повну реструктуризацію системи вищої освіти в Україні викликало прийняття Болонської системи освіти, що передбачає приділяти більше часу на самопідготовку студентів, а на лекції і практичні заняття – менше, що неоднозначно впливає на процес пристосування та адаптації студентів до навчання у вищих навчальних закладах. Тут важливим завданням для студента, ще вчорашнього школяра, є організація простору для навчання, бути мотивованою, самостійною, відповідальною особистістю. Для формування готовності студентів-психологів до роботи з неповними сім'ями необхідно самостійно опрацювати матеріал не лише для тематичного оцінювання, а й для залишкових знань. Під час вивчення фахових дисциплін, наприклад предмету «Психологія сім'ї», слід звертати посилену увагу на теми батьківсько-дитячих відносин, проблеми підліткового віку, сімейні кризи та ін.

Ми погоджуємося з думкою Н. Чепелевої [12], яка зауважує, що професійне становлення особистості розпочинається в навчальному закладі і великою мірою залежить від психолого-педагогічних умов забезпечення навчально-виховного процесу у вузі. Основні завдання тут пов'язані з «підготовкою висококваліфікованого фахівця, що не лише володіє необхідним

обсягом теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а й має необхідні професійно значущі особистісні якості, які дають йому змогу успішно адаптуватися до майбутньої діяльності, прагнути фахового й особистісного самовдосконалення, тобто бути професіоналом». На нашу думку, в умовах вузівської підготовки професійна готовність до роботи з неповними сім'ями найбільш успішно формуватиметься тоді, коли освітній процес буде насичений професійним змістом та максимально наближений до умов практичної діяльності спеціаліста та виконання його майбутніх трудових функцій як фахівця. Коли майбутній фахівець вважає себе здатним та вмотивованим зайняти професійну нішу в роботі з неповними сім'ями, тобто ми говоримо про рівень домагань майбутнього психолога. Формуючись на основі самооцінки, рівень домагань є важливим внутрішнім чинником саморозвитку і самореалізації особистості. Рівень домагань – це прагнення досягти мети тієї складності, на яку людина вважає себе здатною. Залежно від самооцінки він може бути адекватним можливостям людини, заниженим або завищеним. Особистість із заниженим рівнем, зустрівшись із новими завданнями, переживає невпевненість, тривогу, боїться втратити свій авторитет, а тому намагається відмовитися від них. Тому й не використовує свої потенційні можливості. У разі завищеного рівня домагань індивід береться вирішувати непосильні проблеми, а тому часто зазнає невдач [11].

Дослідники І. Зязюн, В. Рибалка [4; 6] важливою акцент у формуванні своєї професійної майстерності та самовдосконалення вбачають у вивченні практичного передового досвіду консультування. Рекомендуємо на заняттях використовувати розв'язання проблемних ситуацій, пов'язаних із ключовими моментами проблематики неповних сімей, які стосуються як дітей, так і дорослих членів із вказаної категорії сімей. Зважаючи на те, що в консультативній роботі з клієнтами провідним навиком у професійній діяльності психолога є комунікативні здібності, особистісні риси та якості, ми їх відносимо до психологічних суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток професійної готовності психолога до консультативної діяльності та є передумовою його ефективної взаємодії із членами неповних сімей. У науковій літературі рекомендується використовувати метод кейсів, розвивального коучингу, котерапевтичної взаємодії як засоби формування комунікативних умінь та особистісних якостей.

Відповідно, особистісні риси та якості майбутніх психологів ми вбачаємо у гнучкості мислення та поведінки, відповідальності, рефлексії, терпимості до фрустрації та невизначеності, здатності до самоконтролю, високому рівні пізнавальної активності, емпатії, тактовності, креативності, інтуїції тощо.

Майбутній психолог має бути компетентним у всіх сферах застосування психоконсультування: консультування дорослих членів неповних сімей, консультативна допомога під час налагодження та відновлення батьківських зв'язків, попри руйнування шлюбних у сім'ї, консультування батьків і дітей під час виникнення конфліктів між ними, консультування батька/матері з питань повторного шлюбу, виховної спроможності та кращої соціалізації дітей із неповних сімей та інших питань. Тому у процесі навчання студенти-психологи мають перебувати у предметних умовах для формування необхідних знань та зумовлення комплексу пізнавальних мотивів і професійних інтересів до взаємодії з неповними сім'ями.

Протягом навчання у вузі під час засвоєння педагогічних, суспільних, психологічних та спеціальних дисциплін у студентів-психологів формується професійна спрямованість. Одним із способів сприяння професійної підготовки майбутнього психолога в процесі навчання в закладах вищої освіти, на погляд О. Матвієнко, О. Затворнюк, є формування та реалізація системи психологічного супроводу, який має бути організовано логічно, послідовно та психологічно грамотно, характеризуватися пролонгованістю, неперервністю та передбачати природний хід навчання та розвиток особистості [6]. Ми вважаємо, з позиції нашого дослідження, що професійну підготовку психологів потрібно поглиблювати спеціальними знаннями про причини утворення, розподіл і перерозподіл ролей, переважаючі стилі виховання та імовірнісне дисфункціонування неповних сімей, для забезпечення особистісної мотивації та прагнення застосовувати знання і набувати досвід для ефективної взаємодії з членами неповних сімей. А одним із суттєвих чинників, що впливає на формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями, є професійні орієнтації, які є важливою складовою частиною професійного «Я – образу» студентів. Що, у свою чергу, являють собою спрямованість студентів, їхні індивідуальні уявлення про послідовність дій та активності в роботі з даною категорією сімей.

Із аналізу наукових джерел бачимо, що питання професійної підготовки та професійного

становлення майбутніх психологів пропонується розв'язувати роблячи акцент на прикладному характері одержаних знань та через організацію навчальної психолого-педагогічної практики, яка виступає важливим етапом у системі підготовки спеціаліста. Тому, крім формування фахових умінь і навичок, на заняттях предметної підготовки також увага має бути звернута на формування певних професійно-значущих та особистісних якостей у процесі навчання майбутніх психологів. Адже, відзначаємо, що не лише знання та навички, які студент засвоює у вищій школі, а й розвинені характерологічні особливості, які являють складну систему її властивостей, скерованості, емоційних якостей, типологічних особливостей, впливають на його подальше професійне самовдосконалення.

У психологічній літературі запропоновані різні шляхи вирішення питання особистісного та фахового розвитку у процесі професійного навчання та самоактуалізації особистості майбутнього психолога: як елементи освіти практичних психологів у вищому навчальному закладі – самопізнання та самоактуалізація (Г.О. Балл, А.Г. Маслоу, В.О. Михайлова, О.А. Сіляк, Т.В. Скрипченко); застосування різноманітних активних методів та форм навчання: тренінги, ділові ігри, мозковий штурм, інтерв'ї (О.Я. Митник, О. М. Затворнюк, О. Д. Сафін) та інші.

Самоактуалізація означає тенденцію до реалізації внутрішнього потенціалу, прагнення повністю реалізувати свої потенційні можливості, адже головною метою освіти, вважає дослідник, є допомога людині відкрити себе саму та «стати настільки хорошою, наскільки вона здатна» [5]. Самоактуалізація, на нашу думку, виступає показником глибини реалізації особистості, яка бере початок ще у процесі навчання у ВНЗ. А основним чинником психологічного зростання студентів-психологів є процес професійного навчання у закладі вищої освіти, протягом якого вони отримують знання, досвід, присвоюючи його і трансформуючи в особистісний [1].

Як зауважує О. Митник, важливою є конструктивна взаємодія у підсистемі «викладач-студентство» за допомогою діалогу, взаєморозуміння, співробітництва та рівності позицій, що забезпечує формування знань та умінь на різних рівнях, починаючи від засвоєння теоретичного матеріалу до формування умінь та навичок на семінарських, практичних, індивідуальних заняттях, під час практики, написання дипломних робіт. На практиці з метою формування професійної ком-

петентності дієвими є лекції проблемного характеру, лекції-дискусії, мікрОВикладання, метод аналізу конкретної ситуації, метод педагогічної гри та рольові ігри. У процесі вивчення навчальних дисциплін «Психоконсультування», «Психокорекція» пропонується застосовувати метод супервізії, який доцільно проводити у межах рольового тренінгу [7]. Успіх у цьому процесі забезпечується через стимулювання інтелектуальної активності, створення на заняттях ситуацій із розмірковування та розв'язування проблемних ситуацій неповних сімей, застосування та програвання конфліктних ситуацій чи випадків, пов'язаних із зазначеною категорією сім'ї.

Під час визначення чинників та методів, які впливатимуть на формування готовності студентів-психологів до роботи з неповними сім'ями, можна визначити семінарські заняття, демонстративні консультації, психологічні тренінги на задану тематику неповних сімей, які могли б проводити самі студенти. Це дозволило б розвивати в них організаторські та інші важливі фахові компетентності. На практичних заняттях варто застосовувати елементи психоконсультування з метою обговорення визначення та розуміння проблем неповних сімей (нормативних та ненормативних криз, батьківсько-дитячих конфліктів, пов'язаних із розлученням, перерозподілом сімейних ролей та функцій та інші). Технологією з формування готовності студентів-психологів до роботи з неповними сім'ями можна вважати соціально-психологічний тренінг, де студенти-психологи мають можливість моделювання сімейних суперечливих ситуацій чи конфліктів та здійснювання пошуку способів їх вирішення. Але складність проведення таких форм роботи у стінах навчального закладу полягає у виділенні часових проміжків та створенні відповідних умов, які ставляться до тренінгових занять. Важливою формою підготовки студентів-психологів для роботи із членами неповних сімей є самостійна робота та самопідготовка до практичних занять, що сприяє формуванню навиків опрацювання літератури, пошуку потрібного матеріалу, систематизації, аналізу та синтезу.

Особливої уваги заслуговує супервізія та інтерв'їзія, які є одними з найефективніших методів оволодіння технікою консультативної діяльності, вдосконалення та відпрацювання навиків психологічної допомоги клієнту та аналіз застосовуваних технік. Для оволодіння низкою умінь та навичок, таких як проведення психодіагностики, ведення консультативного процесу, уміння

слухати, спостереження, аналіз вербальних та невербальних повідомлень, коректності застосування різноманітних прийомів і консультативних моделей – доцільно застосовувати інтерв'язну роботу. Серед основних завдань такої роботи можна виділити такі: створення професійного поля та сприятливої атмосфери для обміну досвідом, для підтримки та підвищення професійного рівня членів групи; обмін думками, пояснення ситуації, висловлення учасниками групи своїх поглядів, гіпотез, можливих стратегій надання психологічної допомоги у ситуації, що склалася. Говориться про створення «Студентського Інтерв'язного Клубу», метою якого є формування та розвиток в учасників інтерв'язного процесу професійно-важливих рис, якостей та вмінь [10]. Саме на такого роду заняттях студенти-психологи можуть навчитися визначати психодіагностичний інструментарій для роботи із членами неповних сімей, оперувати теоретичним матеріалом та практичними навиками, мати змогу зрозуміти сутність психологічних труднощів дітей та дорослих, визначити орієнтири для психологічної допомоги у процесі взаємодії із кризовою категорією сім'ї.

Важливим елементами підготовки студентів-психологів до роботи із членами неповних сімей є залучення студентства до різного роду просвітницької діяльності, виконання індивідуального чи групового науково-дослідного завдання, це можна виконувати як на базі вузу, так і в тісній співпраці із соціальними службами, волонтерськими та громадськими організаціями, у центрах допомоги сім'ям, а також під час послідовного проходження різних видів практики. Для підвищення свого загального культурного рівня, стимулювання творчої активності та набуття навиків взаємодії з різними віковими категоріями дітей пропонуємо майбутнім психологам брати участь чи надавати допомогу в організації культурно-масових дитячих заходах та різних акціях у так званих «День сім'ї» «День родини» та ін.

На нашу думку, особистісно-орієнтованими чинниками, які забезпечуватимуть ефективну взаємодію майбутнього психолога із членами неповних сімей, слугуватимуть: особистісна мотивація та професійна спрямованість; самоідентифікація та висока самоповага; рівень домагань та реалістична «Я – концепція»; критичність та аналітичність мислення; комунікативні

уміння й навички; високий рівень саморегуляції, пізнавальної активності, рефлексії та емпатії; позитивні установки щодо взаємодії із кризовою категорією сімей.

Таким чином, ми з'ясували чинники та методи, які сприятимуть теоретичному та практичному пізнанню, ефективному формуванню готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями, а відтак навіть розширили перелік актуальних та можливих способів підготовки майбутніх психологів. Оптимізація процесу формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями має реалізовуватися шляхом створення в студентській аудиторії позитивної психологічної атмосфери, активізації даних педагогічних умов, які підвищать ефективність освітнього процесу у ВНЗ та сприятимуть продуктивній діяльності.

Висновки. За результатами всебічного вивчення проблеми готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями та враховуючи думки дослідників з даного питання, ми вважаємо, що на ефективність формування професійної готовності майбутніх психологів впливатиме забезпечення особистісно зорієнтованої позиції навчання студентів-психологів; передбачення в умовах ВНЗ особистісного росту та самоідентифікації у процесі професійної підготовки; вмотивованість та використання активних методів, засобів та прийомів, які активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів та стимулюють до прояву творчого резерву; навчання комунікативності і стимулювання позитивних зрушень та формувань у навиках консультативної роботи за допомогою лекцій-дискусій, рольових ігор, методу кейсів; застосування на практичних заняттях мікрорікладання та аналізу конкретних ситуацій, використання у навчальній діяльності соціально-психологічного тренінгу та методів, що забезпечують обмін досвідом та наставництво (інтерв'яз та суперв'язія); стимулювання до самостійної, пошуково-дослідницької та навчально-пізнавальної діяльності студентів; залучення до волонтерської роботи та допомоги в організації культурно-масових заходів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні психолого-педагогічного інструментарію з питання формування готовності майбутніх психологів до роботи із членами неповних сімей.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 245 с.
2. Гавалешко О.М., Пасніченко В.В., Кривко Т.А. Акмеологія з основами психології кар'єри : навчальний посібник. Чернівці : Рута, 2004.
3. Голосніченко І.П. Використання матеріалів практики у навчальному процесі : матеріали наук. прак. конф. Київ : НАВСУ, 1993. С. 262–267.
4. Зязюн І. Гуманістична парадигма в освіті. *Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. Нова парадигма вищої освіти*. Київ, 1996. Ч. I. С. 8–12.
5. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 352 с. С. 10.
6. Матвієнко О.В., Затворнюк О.М. Професійна підготовка майбутніх психологів як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. Т. 1. № 1.
7. Митник О.Я. Заняття проблемного характеру у педагогічному ВНЗ як засіб забезпечення конкурентоздатності майбутнього фахівця. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. 2011. Т. 4.
8. Почебут Л.Г., Чикер В.А. Организационная социальная психология. Санкт-Петербург : Речь, 2000. С. 722–730.
9. Рибалка В.В. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І.А. Зязюна. Київ : Віпол, 2000. 626 с.
10. Сафін О.Д., Журавель А.В. Інтерв'язія як засіб підготовки практичного психолога до здійснення консультативної роботи. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. С. 218–257.
11. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки. Навчальний посібник. Київ : Академ-видав, Альма- матер. 2006. 94 с.
12. Чепелева Н.В. Психологічна служба у вищих закладах освіти. *Практична психологія та соціальна робота : наук.-практ. та освітньо-метод. журнал / за ред. М.Л. Губенко*. 2001. № 6. С. 2–4.

Pastoshchuk G.D. FACTORS AND WAYS OF ENSURING THE FORMATION OF READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS TO WORK WITH SINGLE-PARENT FAMILIES

The article considers personality-oriented factors that contribute to the formation of professionally significant personal qualities and characteristics that determine the formation of the readiness of future psychologists to work with single-parent families. A necessary prerequisite for the development of a future psychologist in higher education is the formation and development of creative potential, critical and flexible thinking, professional competence, professionally significant qualities and skills that will ensure effectiveness in professional interaction of a practicing psychologist with members of single-parent families.

Psychological and pedagogical ways and subject conditions are substantiated, which model “real situations” and provide the formation of the necessary personal qualities and professional skills for the effective formation of readiness of future psychologists for professional activities with single-parent families, namely: improving the theoretical training of psychology students, emphasizing the applied nature of the acquired knowledge; organization of learning content based on the use of active methods; bringing the learning process closer to real working conditions; involvement of future psychologists in various kinds of active independent and psychological-educational activities, deepening and consolidation of acquired knowledge through self-organization; inclusion of students in cooperation with public organizations, children's services for a clearer picture of the problems of single-parent families; development and strengthening of a complex of professional and cognitive motives of future psychologists and stimulation to transformation of educational motives into professional ones. That is, the acquisition of knowledge not only for the delivery of theoretical material or practical training but for their deep realization, understanding of their fundamental importance for further professional growth and effectiveness in practice.

Key words: *personal qualities, factors, psychological and pedagogical ways, competencies, training of psychologists.*